

Широка А. О.

*студентка першого (бакалаврського) рівня
факультету технологій та дизайну Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

"ДЕРИВО ЖИТТЯ" ТА ЙОГО ЗОБРАЖЕННЯ У ВИШИТИХ ВИРОБАХ

Вишивка, це одне з найдавніших та сакральних видів народного декоративного мистецтва, яке сягає своєю історією часів неоліту. Для наших предків вишиті узори мали особливе значення – потужній оберег, що захищає від лиха.

Вишивка завжди була невід’ємною частиною українського побуту. Вона прикрашала рушники, одяг, скатертини, занавіски, наволочки, килими, сумки, картини.

Дослідженню вишивального мистецтва українців присвячено багато праць. Зокрема, роботи Ю. Срібної, В. Титаренко, О. Коваленко, М. Стельмах, Г. Тернавська.

Одним із найдавніших і найпоширеніших символів у світі, який використовується в різних культурах протягом тисячоліть є "Дерево життя". У слов'янській культурі "Дерево життя" має особливе значення, символізуючи зв'язок між небом і землею, життям і смертю, добром і злом. Цей символ зустрічається у мистецтві тих народів, модель світобудови яких містить три складових: підземне царство, земний світ і небесне царство. Так, вишите коріння дерева символізує минуле, стовбур – сьогодення, а квітуча крона – майбутнє.

Символ Дерева життя притаманний не лише українській культурі. Дерево Життя є універсальним і всюдисущим символом серед різноманітних архетипів світогляду наших предків. Він століттями жив у свідомості багатьох народів світу, зокрема Європи, Близького Сходу, Північної Америки, Австралії, Індії та Африки. Ще 5000 років тому єгиптяни встановили статуї Дерева Життя на стовпах своїх храмів у

Луксорі. Це дерево проникло в серця людей не тільки в традиційних побутових ритуалах, а й у релігії, космології та містиці. Вона відображає реальність людського буття в найширшому розумінні. Це структура Всесвіту, структура родових спільнот і природа людини як поле битви між добром і злом. Деревя – ніби вісь Всесвіту, що з'єднує світ, небо і землю, людей і богів, матерію і дух. За стародавньою філософською думкою, це втілення мудрості, над ним ніщо не стоїть, це вмістилище великого тіла Всесвіту, через яке течуть сили і сили космічного простору.

У язичницькому мистецтві Світове Дерево є міфологемою безсмертя та життєвої сили Космосу, його зображували в натуралістичному образі дерева, вік якого перевищує термін людського життя (дуб, ясен, явір, кедр, верба тощо). На гілках цього дерева, за міфами, сидять богині долі, що прядуть нитку життя кожному новонародженому. У вербальному та зображальному мистецтві кожен із ярусів Дерева Життя населений певними істотами, які маркують рівні космічної світобудови.

Як свідчать етнографічні знахідки, у деяких селах зображення родовідного дерева практикувалось на дверях хат до початку ХХ ст. згадується у книзі. Чоловіків на Дереві Роду зображували у формі листків, а жінок — у формі квіточок. У випадку смерті людини біля її імені малювали хрестик, а коли народжувалась дитина, то домальовували нову гілку з листками або квіточками.[4]

В українській вишивці "Дерево життя" – один із найулюбленіших мотивів. Його зображують у різних формах: як стилізоване дерево з гілками, що сягають неба, або як пишне дерево з квітами та плодами. "Дерево життя" може бути прикрашене птахами, звірами, людьми та іншими символами. Крім вишитого дерева, яке могло бути як симетричним, так і асиметричним, в українській вишивці аналогічне значення мали зображення колосків, снопів, гілки або виноградної лози.

У ньому водночас закладено істину єднання трьох світів та образ роду, продовження життя. Зустрічаються складніші композиції, де мотив

дерева замінює жіночий образ. Жінка із піднятими руками – це Велика Богиня або Праматір, яка є втіленням самого життя.[2]

Дерево життя, яке здебільшого вишивали на рушника має глибоке символічне значення. Перш за все, це Життя: дерево – це символ життя, адже воно росте, дає плоди і тінь. Родючість: "Дерево життя" часто зображують з квітами та плодами, що символізує родючість і процвітання. Сім'я: дерево з розгалуженими гілками може символізувати сім'ю та зв'язок між поколіннями. Захист: "Дерево життя" вважалося оберегом, який захищав людей від зла. Зв'язок з духовним світом: "Дерево життя" з'єднує небо і землю, символізуючи зв'язок людини з духовним світом.

Кожен елемент, який майстриня дбайливо створювала на рушникові, мало неабиякий сенс в розумінні світобудови та прагнення закарбувати найкращі побажання для власного роду. Аналізуючи кожен елемент вишитого Дерева життя ми можемо прослідкувати уявлення наших предків.

Основними образами зображеними на полотні є Триєдність світу, світове дерево та міфічні птахи-творці світу. Єдність трьох планів буття, а саме, горішнього (небо), проміжного (земля) і долішнього (хаос, світові води, підземний світ,) здійснювалася, згідно ранніх традицій українського символізму, за допомогою архетипу світового дерева – дерева життя (вершечок-стовбур-коріння, вазон), яке, здебільшого на вишитих рушниках, має охоронця – птаха (символ світової душі). Дерево Життя канонічно зображується таким, що постає із посудини-вазона або чаші, вказуючи тим на витoki свого коріння із певного лона-вмістища аналогічно Всесвіту, який в українській міфології походить із глечика [3].

Певне значення мали деталі зображення у вишитих виробках. Зображення квітів означало наше сьогодення, тому й вишивали їх різними за розміром, інтенсивністю цвітіння, пишністю, бо і життя кожної людини різне. Найвищі бруньки, то майбутні покоління. Плоди символізували минуле, вчинки людей, їх добрі чи погані справи. Птахи – символ

Божество Сонця, Творця, світлих духів, що захищають Вогонь життя (центральну верхню квітку), зв'язок людини з божественним світом. Коріння – зв'язок людини з її предками.

Крім довершеного поєднання графічних елементів, Дерево життя є прикладом поєднання технік вишивки, які дозволяють найбільш повно використати декоративні можливості нитки та полотна. Наприклад особливість народної вишивки Полтавської області є використання великої кількості технік, в одному виробі до десяти-п'ятнадцяти видів.

Існує багато видів технік вишивки ось декілька з них які використовуються для вишивки Дерева життя: лиштва – використовується для чітких контурів, напівхрест – використовується для заповнення контурів, або для створення геометричних візерунків, хрест – використовують для заповнення більших площ, вишивка гладдю – використовується для вишивки дрібних деталей, вишивка мережкою використовується для створення більш ажурних візерунків.

Отже, який би сенс не вкладався в "Дерево життя", воно завжди є одним з найважливіших символів у вишивці, уособлюючи єдність людини і природи, вічне життя і безсмертя.

Список використаних джерел

1. Сакральний символ Трипілля: дерево життя як джерело невичерпної сили життя URL: https://trypillianculture.blogspot.com/p/blog-page_82.html (дата звернення: 21. 05. 2024).

2. Символи української вишивки URL: <https://spadok.org.ua/narodna-vyshyvka-i-vbrannya/symvoly-ukrayinskoji-vyshyvky> (дата звернення: 21. 05. 2024).

3. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР / Р. В. Захарчук-Чугай. Київ : Наукова думка, 1988. 191 с.

4. Декоративна композиція «Дерево роду» – текстильна техніка URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/14095> (дата звернення: 21.05.2024)